

УДК 347.66(477):34.046

Н. В. Черногор

ЗАГАЛЬНИЙ ТА СПЕЦІАЛЬНИЙ СТРОК ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Більшість строків у спадковому праві мають імперативний характер, вони чітко закріплені у нормах законодавства та не можуть бути визначені або змінені угодою сторін. Також строки у спадковому праві стосуються конкретного цивільного-правового відношення та тягнуть для його учасників певні правові наслідки.

Дослідженню строків у цивільному праві було присвячено багато праць видатних вчених В. П. Грибанова, О. А. Красавчикова, І. Б. Новицького, М. А. - Гурвич та ін. У спадковому праві на проблему строків звертали увагу: Ю. О. Заїка, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, З. В. Ромовська, Є. О. Рябоконт, В. В. Васильченко та ін.

Відповідно ст. 1270 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини, в свою чергу часом відкриття спадщини, відповідно до ст. 1220 ЦК України, є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. В даних нормах цивільного законодавства є імперативне визначення строку та терміну, з якого починається числення строку для прийняття спадщини.

Найбільший інтерес з теоретичної та практичної точок зору становлять строки для прийняття спадщини. В. В. Васильченко поділяє ці строки на два види — загальний (шість місяців) та продовжений [1, 93]. У свою чергу З. В. Ромовська поділяє строки для прийняття спадщини на загальний (шість місяців) та спеціальний (три місяці) [2, 212]. Розмежування строків на загальні та спеціальні впливає на спосіб їх застосування. Поділ строків обумовлений, насамперед, особливостями суб'єктного складу, об'єкта або змісту правовідношення.

Загальний строк для прийняття спадщини встановлений у шість місяців і його обчислення починається відповідно до ч. 1 ст. 1220 ЦК України з дня відкриття спадщини. Строк у шість місяців для здійснення спадкоємцями права на спадкування (прийняття, неприйняття, відмова, скасування актів прийняття чи відмова від спадщини) стосується насамперед спадкоємців за заповітом та спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Відповідно до ст. 1241 ЦК України ними можуть бути малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки. Визначені особи спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Строк для прийняття спадщини у шість місяців стосується спадкоємців:

— за законом, перед якими немає спадкоємців за заповітом;

- спадкоємців за законом, перед якими не має спадкоємців попередньої черги;
- одночасного спадкування спадкоємцями за заповітом і за законом, коли заповітом охоплена не вся спадщина;
- спадкоємців за заповітом і за законом, які були зачаті за життя спадкодавця і народженні живими після відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1222 ЦК України);
- спадкоємців за заповітом юридичних осіб та інші учасники цивільних відносин (ч. 2 ст. 1222 ЦК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 1270 ЦК України, якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці, цей строк є спеціальним [2, 212] (продовженим) [1, 93]. Спеціальний строк для прийняття спадщини встановлюється законом в інтересах спадкоємців, право яких на отримання спадщини виникає не безпосередньо в результаті відкриття спадщини, а цілком залежить від неприйняття або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями. Такий строк починається з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від неї.

Спеціальний строк встановлений на випадок, коли, крім спадкоємця за заповітом, є ще особи, які можуть одержати право на спадкування за законом та коли немає заповіту, але є члени сім'ї, близькі чи далекі родичі, які за певних умов могли б одержати право на спадкування.

Спеціальний строк для прийняття спадщини встановлений також для спадкоємців, які закликаються до спадкування в порядку спадкової трансмісії, у такому випадку строк, що залишився, менший ніж три місяці, після смерті спадкоємця, продовжується до трьох місяців.

Потрібно звернути увагу, що у ст. 1270 ЦК України нічого не сказано про строк для прийняття спадщини осіб, право у яких виникає у зв'язку з усуненням від прийняття спадщини (ст. 1224 ЦК України). Але можна припустити, що даний строк теж буде спеціальним та буде встановлений у три місяці з моменту усунення спадкоємців від прийняття спадщини.

У ст. 1270 ЦК України збереглася норма, яка була у ч. 3 ст. 549 ЦК 1963 р.: якщо строк, що залишився, менший ніж три місяці, він продовжується до трьох місяців. Але у ЦК 1963 р. ця норма мала своє значення, оскільки відповідно до ст. ст. 548, 553 цього Закону, прийняття спадщини чи відмова від неї вважалися безвідкличними. Відповідно до ст. 1273 ЦК України 2003 р. особа може протягом строку прийняття спадщини відкликати відмову від прийняття спадщини. З цього можна зробити висновок що норма ст. 1270 ЦК України, яка залишилася, не має колишнього юридичного значення, оскільки моментом остаточного волевиявлення спадкоємця щодо прийняття спадщини чи відмови від неї буде останній день для прийняття спадщини. Однак дану норму можна застосовувати у випадку, якщо право на спадкування виникає у особи внаслідок усунення спадкоємців на підставі умов, встановлених ст. 1224 ЦК України. Та також якщо відмова від прийняття спадщини є безумовною і без-

застережною (ч. 5 ст. 1273 ЦК України). У даному випадку від спадщини повинні відмовитися усі спадкоємці черги, що закликаються до спадкування, тільки тоді настає право у спадкоємців наступної черги подати заяву про прийняття спадщини [3, 1159]. Коли право на спадкування у особи виникає в результаті неприйняття спадщини або відмови від неї, строк для прийняття спадщини починає перебіг з дня відмови від спадщини чи неприйняття спадщини. При цьому день відмови визначається за днем подання до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини заяви про відмову від спадщини. Днем неприйняття спадщини є останній день строку для прийняття спадщини (для подачі до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини).

Існує думка, що строк для прийняття спадщини може закінчуватися задовго до спливу зазначеного шестимісячного строку для прийняття спадщини, якщо відмову від спадщини заявлено впродовж короткого проміжку часу після відкриття спадщини [4, 836]. Але ми вважаємо, що такий строк не може бути менший, ніж загальний строк для прийняття спадщини. Дії з прийняття спадщини зазначеними спадкоємцями повинні бути вчинені у строк, відведений їх попередниками, тобто в межах шести місяців з часу відкриття спадщини. Строк не може бути меншим за три місяці, навіть для спадкоємців першої черги, якщо умовою виникнення права на спадкування є відмова від спадщини спадкоємця за заповітом [5, 959]. Однак якщо строк, що залишився для подання заяви про прийняття спадщини менш ніж три місяці, він продовжується до трьох місяців та може бути меншим ніж три місяці.

Якщо строк, що залишився для подання заяви про прийняття спадщини наступною чергою спадкоємців, менший ніж три місяці, він повинен бути продовжений до трьох місяців. Наприклад, якщо спадкоємці першої черги відмовилися від спадщини в останній день шестимісячного строку або не прийняли спадщину, то для спадкоємців другої черги строк для прийняття продовжується до трьох місяців. У тому випадку якщо спадкоємці другої черги не приймуть спадщину, то спадкоємці третьої черги будуть закликатися до спадкування тільки через дев'ять місяців після відкриття спадщини і т.д.

На думку авторів науково-практичного посібника «Спадкове право» зміст ч. 2 ст. 1270 ЦК України треба розуміти так: усі об'єктивні обставини, які пов'язані з переходом права на спадкування до інших осіб мають зумовлювати збільшення строку для прийняття спадщини останніми до трьох місяців. Наприклад, спадкоємець за заповітом в останній день шестимісячного строку відмовляється від прийняття спадщини, отже строк для прийняття спадщини під призначеним спадкоємцем має складати три місяці [6, 429]. Але на нашу думку у даному випадку мова не йдеться про збільшення строку, тому що право на спадкування у підпризначеного спадкоємця виникає тільки з моменту відмови від прийняття спадщини попереднього спадкоємця, до того моменту у підпризначеного спадкоємця не виникає права на спадкування.

Слід зазначити, що встановлений у ч. 1 ст. 1270 ЦК України загальний шестимісячний строк для прийняття спадщини не стосується осіб, зазначених у ст. 1268 ЦК України, які фактично вважаються такими, що прийняли спад-

щину з часу її відкриття. Встановлений у даній нормі строк для прийняття спадщини відрізняється від раніше діючого у ЦК 1963 р. тим, що його встановлено лише для подання заяви про прийняття спадщини [6, 429]. Відповідно до ч. 3 ст. 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК України, він не заявив про відмову. Мовчання такого спадкоємця, який на час відкриття спадщини проживав разом зі спадкодавцем, має юридичне значення, у такому випадку спадкоємець вважається прийнявчим спадщину.

Також малолітня, неповнолітня, недієздатна особа та особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, крім випадків, встановлених ч. 2–4 ст. 1273 ЦК України. Зазначеним особам не потрібно проживати на час відкриття спадщини зі спадкодавцем, їм достатньо не відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК України, щоб спадщина такими спадкоємцями вважалася прийнятою у строк.

На наш погляд, суб'єктивне цивільне право на прийняття спадщини існує в межах встановлених у ст. 1270 ЦК України строків для прийняття спадщини. Сплив строку для прийняття спадщини свідчить про втрату права на прийняття спадщини і тільки в двох випадках, передбачених законом для спадкоємців, які пропустили строк, зберігається можливість стати спадкоємцем.

Враховуючи все вище викладене, можна зробити такі висновки:

що для спадкоємців, які проживали на час відкриття спадщини зі спадкодавцем, та для спадкоємців, перелічених у ч. 3–4 ст. 1268 ЦК України, строк для прийняття спадщини не встановлений, такі спадкоємці набувають спадщину в силу закону;

що у спадковому праві строки для прийняття спадщини можна поділити на загальні та спеціальні, проте числення цих строків слід вести не з моменту відкриття спадщини, а з появи суб'єктивного спадкового права;

– що розмежування строків на загальні та спеціальні впливає на спосіб їх застосування. Отже, при наявності встановленого законом спеціального строку для прийняття спадщини, загальний строк у шість місяців, що стосується відповідного правовідношення, не застосовується.

Література

1. Васильченко В. В. Коментар та постановні матеріали до законодавства України про спадкування / В. В. Васильченко. — Х. : Одісей, 2007. — 480 с.
2. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. — К. : Алгебра : КНТ : ЦУЛ, 2009. — 264 с.
3. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. — Вид. 3-тє, переробл. та допов. — Х. : Одісей, 2007. — 1200 с.
4. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. [В 4 т.] Т. 3 / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Крищенко, В. Г. Ротань. — К. : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2005. — 928 с.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. — Вид. 2-ге, змін. і допов. — К. : Істина, 2008. — 992 с.

6. Спадкове право. Нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко [та ін.] ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2007. — 1216 с. — (Серія «Ваш радник»).
7. Заїка Ю. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябокони. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 352 с.

Анотація

Черногор Н. В. Загальний та спеціальний строк для прийняття спадщини за цивільним законодавством України. — Стаття.

Досить актуальним на сьогодні є питання дослідження строків та термінів у спадковому праві України. Практично всі строки у спадковому праві мають імперативний характер, чітко закріплені у нормах законодавства, визначені відповідно до конкретного цивільно-правового відношення та тягнуть для його учасників певні правові наслідки. В даній роботі розглядаються загальні та спеціальні строки, які, на думку автора, є найбільш інтересними з теоретичної та практичної точок зору.

Ключові слова: спадкове право, здійснення права на спадкування, прийняття спадщини, строк.

Анотация

Черногор Н. В. Общий и специальный срок для принятия наследства в гражданском законодательстве Украины. — Статья.

Достаточно актуальным на сегодня является вопрос исследования сроков в наследственном праве Украины. Практически все сроки в наследственном праве имеют императивный характер, четко закреплены в нормах законодательства и определены по отношению к конкретным гражданско-правовым отношениям и несут для его участников определенные правовые последствия. В данной работе рассматриваются общие и специальные сроки, которые, по мнению автора, являются наиболее интересными с теоретической и практической точек зрения.

Ключевые слова: наследственное право, осуществление права на наследование, принятие наследства, срок.

Summary

Chernogor N. V. The General and Special Term For Inheritance Acceptance According to the Civil Legislation of Ukraine. — Article.

At present, the question of research into the time limits and terms in inheritance law of Ukraine is essential. Practically all the terms in inheritance law have the imperative character; they are expressly fixed in legal norms and defined with regard to particular civil and legal relation and carry specific legal consequences for the participants thereof. This work deals with the general and special terms, which, to the author's opinion, are the most interesting from the theoretical and practical points of view.

Keywords: inheritance law, realization of the inheritance right, acceptance of heritage, term.